

УДК 338.48 (477)

Н. М. Ступень,
 д. е. н., доцент, доцент кафедри кадастру територій,
 Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

N. Stupen,
 Doctor of Economic Sciences, Docent, Associate Professor of the Department
 of Cadastre of Territories, "Lviv Polytechnic" National University, Lviv

STRATEGIC PRIORITIES FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RECREATIONAL AREAS

У статті обґрунтовано стратегічні пріоритети збалансованого розвитку рекреаційних територій. Визначено, що методичний підхід до формування комплексу стратегічних пріоритетів має ґрунтуватися на таких діях: комплексний аналіз — визначення мети — розробка альтернативних стратегій — вибір стратегії — реалізації стратегії. Тобто доцільно використовувати алгоритм формування комплексу стратегічних альтернатив реалізації ресурсного потенціалу рекреаційної території — стратегії: використання можливостей; усунення загроз зовнішнього середовища, збереження і використання сильних сторін території; усунення слабких сторін з подальшим якісним аналізом сформованого комплексу стратегічних альтернатив. Такого роду підхід дає змогу побудувати структурно-логічну модель стратегії з урахуванням переваг рекреаційної території, унікальності територіального рекреаційного продукту, культурно-етнічної самобутності регіонального суспільства, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності рекреаційної території загалом.

За результатами ранжирування і групування регіонів України за рівнем ресурсного потенціалу рекреаційних територій запропоновано три сценарії їх розвитку: територія як сировинний донор; нейтральні території; територія як сировинний реципієнт. Для кожного сценарію розвитку рекреаційних територій і забезпечення рекреаційних послуг для населення розроблено стратегію збалансування за відповідною підсистемою загальної рекреаційної системи.

The article substantiates the strategic priorities of the sustainable development of recreational areas. It was determined that the methodical approach to the formation of a set of strategic priorities should be based on the following actions: a comprehensive analysis — the definition of the goal — the development of alternative strategies — the choice of strategy — the implementation of the strategy. That is, it is expedient to use the algorithm for forming a complex of strategic alternatives for realizing the resource potential of a recreational area — strategy: the use of opportunities; elimination of environmental threats, preservation and use of the strengths of the territory; elimination of weaknesses with subsequent qualitative analysis of the existing set of strategic alternatives. This kind of approach allows us to build a structural and logical model of the strategy taking into account the advantages of a recreational area, the uniqueness of a territorial recreational product, the cultural and ethnic identity of a regional society, which will contribute to improving the competitiveness of the recreational area as a whole.

According to the results of ranking and grouping of regions of Ukraine according to the level of resource potential of recreational territories, three scenarios for their development are proposed: territories as a raw material donor; neutral territories; territory as a raw material recipient. For each scenario of development of recreational areas and provision of recreational services for the population, a strategy for balancing the corresponding subsystem of the general recreational system has been developed.

Ключові слова: рекреаційні території, стратегічні пріоритети, збалансований, розвиток, ресурсний потенціал, модель.

Key words: recreational areas, strategic priorities, balanced, development, resource potential, model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний період стагнації вітчизняної економіки відзначається значним уповільненням, а в деяких випадках — погіршенням ключових показників, що характе-

ризують стан соціально-економічного розвитку країни. Такий стан економіки України переконливо свідчить, що розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, в тому числі окремих сегментів рекреаційної сфери,

перейшло в розряд стратегічних. При цьому назріла необхідність реорганізувати економічні відносини в рекреаційній сфері з метою приведення їх у відповідність із загальними напрямками економічного реформування. За таких умов виникає необхідність провести детальний науково обґрунтований аналіз стратегічно важливих сфер національної економіки як умову підвищення ефективності їхнього функціонування та розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі приділяється значна увага вивченню питань формування та розвитку рекреаційних територій. Зокрема дослідженню теоретичних і прикладних проблем розвитку територіальних рекреаційних комплексів присвячено праці І.Я. Антоненко, І.К. Бистрякова, В.Г. В'юна, Т.П. Галушкіної, В.В. Горлачука, Л.М. Грановської, Н.В. Зіновчук, В.Ф. Кифяка, І.М. Лицура, О.І. Фурдичка, Г.В. Черевка та ін. В їх наукових працях достатньо уваги приділено соціально-економічним інструментам розвитку рекреаційних територій, а також питанням освоєння рекреаційного потенціалу територій на засадах сталого розвитку.

Незважаючи на всебічний аналіз проблем розвитку рекреаційних територій та вітчизняної туристично-рекреаційної галузі зокрема, досі залишається нез'ясованим питання щодо стратегічного бачення та необхідності визначення меж державного регулювання відносин в процесі рекреаційної діяльності. Тому однією з найважливіших передумов ефективності та дієвості системи еколого-економічного забезпечення рекреаційної діяльності є вибір стратегічного курсу, який дозволить досягти основної цілі цієї системи — збалансованого розвитку рекреаційних територій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обґрунтування сценаріїв розвитку та стратегічних пріоритетів збалансування рекреаційних територій залежно від рівня їх ресурсного потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стратегія є основою стратегічного управління, в якості основних функцій якого, на всіх ієрархічних рівнях (макро-, мезо- та мікро-), виступають плану-

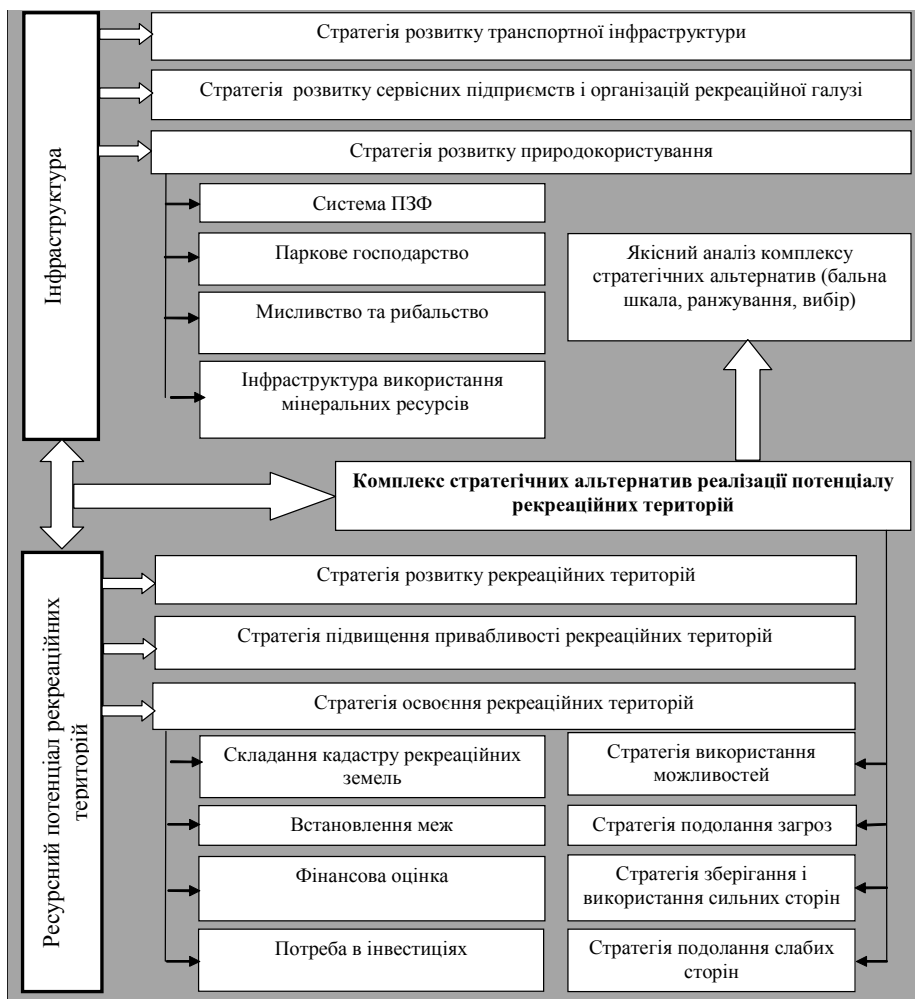

Рис. 1. Модель розроблення альтернативних стратегій реалізації потенціалу рекреаційних територій

Джерело: сформовано автором на основі [11; 12].

вання, організація, мотивація, координація, регулювання та контроль, в системі моніторингу, обліку та оцінки. Тому актуальними є дослідження, спрямовані як на розробку теоретико-методологічних засад стратегічного управління, так і на обґрунтування конкретних пріоритетів, імперативів та сценаріїв розвитку еколого-економічних систем. Таким чином, виділимо основні проблеми, які існують у підходах і методиках оцінювання сукупного вкладу рекреації в соціально-економічний розвиток регіону, що призводить регіональну систему до неправильної оцінки [1—5]:

- відсутність уніфікованих статистичних даних про рекреаційні продукти, що надаються на регулярній основі;

- відсутність взаємоузгоджених показників усередині рекреаційної галузі внаслідок різноманіття галузевих специфік;

- відсутність методичної бази оцінювання сектора рекреації як частини регіональної економічної системи з урахуванням різноманітності форм рекреаційних територій;

- складність зіставлення результатів функціонування рекреаційних територій з міжнародними конкурентами.

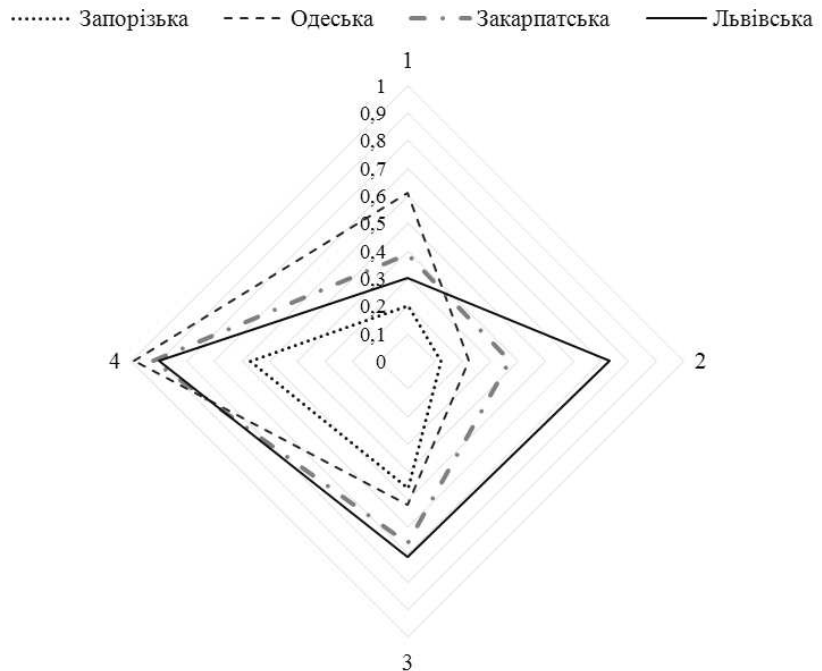
Тому, оцінюючи вплив рекреації на підвищення стійкості та формування системних механізмів управління, слід зазначити, що стабілізація й стійкість мають розглядатися як важливий критерій економічного управління рекреаційними територіями. Особливе значення при цьому має курортно-рекреаційна галузь вітчизняної економіки, що виконує ряд найважливіших, з точки зору забезпечення здоров'я громадян, функцій: відпочинку, профілактики, лікування, оздоровлення та реабілітації населення.

У практиці статистичного прогнозування найбільш часто використовуються дві базові СС-моделі — Брауна і Хольта, перша з них є окремим випадком другий [6; 7]. Ці моделі представляють процес розвитку як лінійну тенденцію з постійно мінливими параметрами.

Формування ефективної стратегії розвитку курортно-рекреаційної галузі зумовлено насамперед сучасним станом суб'єктів господарювання в цьому сегменті ринку. Тому аналіз ефективності функціонування суб'єктів курортно-рекреаційної галузі є одним з найважливіших теоретико-прикладних аспектів обґрунтування перспективних напрямів розвитку галузі та економіки країни в цілому.

Стратегія розвитку рекреаційних територій кожного конкретного регіону формується в рамках, з одного боку, формалізованих перспективних орієнтирів, з іншого боку, трансформуванні чинників впливу на рекреаційну галузь. У зв'язку з цим, така стратегія є комбінацією управлінських рішень стосовно адаптації еколого-економічних систем до змін з метою отримання конкурентних переваг [8, с. 86].

Попри достатню опрацьованість названої проблематики, з нашої точки зору, на сьогодні не знайшли належного відображення питання стратегічного аналізу комплексного розвитку курортно-рекреаційної сфери з урахуванням потреб людини в рекреаційній, оздоровчій та інших видах діяльності, оскільки кожен дослідник у своїх працях виділяє окремі проблеми.

1 — природно-рекреаційний потенціал; 2 — історико-культурний потенціал; 3 — соціально-економічні ресурси; 4 — екологічна безпека

Рис. 2. Діаграма ключових векторів формування та реалізації потенціалу рекреаційних територій

Джерело: сформовано автором.

В обґрунтуванні ресурсного вибору пріоритетів при реалізації видів по-потенціалу рекреаційних територій може бути застосований метод порівняльного аналізу, який виступає методичною основою обґрунтування розроблення локальних, зональних та регіональних стратегій формування рекреаційних територій. Сучасна практика використання потенціалу рекреаційних територій зводиться до вибору стратегічних варіантів і формування планів за критерієм фінансової спроможності замість вироблення стратегічних альтернатив реалізації видів потенціалу на основі забезпеченості території виробничими та невиробничими чинниками [9—14].

Методичний підхід до формування комплексу стратегічних пріоритетів, з нашої точки зору, ґрунтується на такому ланцюжку: комплексний аналіз — визначення мети — розроблення альтернативних стратегій — вибір стратегії — реалізація стратегії.

Таким чином, доцільно використовувати алгоритм формування комплексу стратегічних альтернатив ре-

Таблиця 1. Сценарії розвитку рекреаційних територій залежно від рівня забезпечення ресурсним потенціалом

Рівень ресурсного потенціалу	Інтегральний індекс ресурсного потенціалу	Залежність від міжрегіонального ринку рекреаційних послуг	Сценарій розвитку	Стратегія збалансування розвитку за показниками
Високий	≥ 0,76	незалежний	сировинний донор	екологічного стану
Середній	0,51–0,75	нейтральний	нейтральний розвиток	еколого-економіко-соціального стану
Низький	0,26–0,50	залежний	сировинний реципієнт	еколого-соціального стану
Дуже низький	≤ 0,25	дуже залежний	сировинний реципієнт	еколого-соціального стану

Джерело: сформовано автором.

Таблиця 2. Групи інструментів для реалізації стратегій збалансування за сценаріями розвитку рекреаційних територій

Сценарій розвитку рекреаційних територій	Стратегія збалансування розвитку за показниками	Групи інструментів для реалізації стратегій збалансування
Сировинний донор	Екологічного стану	Організаційно-правові для регулювання ринку міжрегіональних рекреаційних послуг. Еколого-економічні для збалансованого використання рекреаційного потенціалу
Нейтральний розвиток	Еколого-економіко-соціального стану	Організаційно-правові для регулювання господарської діяльності галузей економіки. Еколого-економічні для збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу всіма галузями економіки
Сировинний реципієнт	Еколого-соціального стану	Організаційно-правові для забезпечення соціальних стандартів сталого розвитку регулюванням економічної діяльності. Еколого-економічні для регулювання економічної діяльності

Джерело: сформовано автором.

лізації ресурсного потенціалу рекреаційної території, а саме: використання можливостей; усунення загроз зовнішнього середовища, збереження й використання сильних сторін території; усунення слабких сторін з подальшим якісним аналізом сформованого комплексу стратегічних альтернатив (рис. 1).

Такого роду підхід дає змогу побудувати структурно-логічну модель розроблення стратегії з урахуванням переваг рекреаційної території, унікальності територіального рекреаційного продукту, культурно-етнічної самобутності регіонального суспільства, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності рекреаційної території в цілому.

Для найбільш перспективних регіонів України для розвитку рекреаційних територій з урахування ресурсного та інфраструктурного потенціалів спробуємо визначити відповідні стратегічні пріоритети розвитку (рис. 2).

За результатами ранжирування і групування регіонів України за рівнем ресурсного потенціалу рекреаційних територій запропоновано три сценарії їх розвитку: територія як сировинний донор, яка може бути міжрегіональним ринком забезпечення рекреаційних послуг для регіонів з низьким і дуже низьким рівнем ресурсного рекреаційного потенціалу; нейтральні території, які мають середній рівень ресурсного рекреаційного потенціалу для забезпечення рекреаційних послуг і забезпечують середній рівень потреб у рекреаційних послугах; територія як сировинний реципієнт, яка не може забезпечити свої потреби у рекреаційних послугах унаслідок низького рівня ресурсного рекреаційного потенціалу і є безпосереднім учасником міжрегіонального ринку рекреаційних послуг (табл. 1).

Стратегія для регіонів з достатнім рівнем ресурсного рекреаційного потенціалу, регіону який є сировинним донором, передбачає використання наявного рекреаційного потенціалу і іншими регіонами, а збалансування розвитку рекреаційних територій здійснюється за екологічно, економічно і соціальною підсистемою, однак ключовими збалансування є екологічні показники. Оскільки саме екологічний стан рекреаційних територій при здійсненні функцій міжрегіонального ринку рекреаційних послуг може негативно впливати на стан загальної еколого-економічної системи.

Для регіонів, які мають середній рівень забезпечення рекреаційним потенціалом запропоновано викорис-

товувати стратегію збалансування за екологічними, економічними та соціальними показниками.

Для регіонів з низьким і дуже низьким рівнем забезпечення рекреаційним потенціалом, тобто для регіонів, які є сировинними реципієнтами, важливим стратегічним підходом є збалансування їх економічного, соціального і екологічного розвитку, при цьому ключовими аспектами є збалансування господарської діяльності інших галузей економіки із соціальними вимогами та екологічним станом територій. Ключовим є показники економіко-соціального розвитку, у тому числі і за рахунок регіонів донорів.

Для реалізації Стратегій збалансування розвитку рекреаційних територій сформовано групи інструментарію, які найбільш адекватно регулюють їх розвиток та забезпечують сталість регіональної еколого-економічної системи. Для впровадження Стратегії збалансування розвитку за показниками екологічного стану сформовано групи: організаційно-правових інструментів для регулювання ринку міжрегіональних рекреаційних послуг та еколого-економічних — для збалансованого використання рекреаційного потенціалу. Для впровадження Стратегії збалансування розвитку за показниками еколого-економіко-соціального стану сформовано групи: організаційно-правових інструментів для регулювання господарської діяльності галузей економіки та еколого-економічних — для збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу всіма галузями економіки [15]. Для впровадження Стратегії збалансування розвитку територій за показниками еколого-соціального стану сформовано групи: організаційно-правових інструментів для забезпечення соціальних стандартів сталого розвитку регулюванням економічної діяльності та еколого-економічних інструментів — для регулювання економічної діяльності (табл. 2).

На основі науково обґрунтованого концептуального підходу до збалансування розвитку рекреаційних територій та теоретико-методологічного підходу до формування моделі переходу до збалансованого розвитку рекреаційних територій розроблено описову модель розвитку рекреаційних територій. Модель включає в себе ряд позиції, які дозволяють теоретично обґрунтувати поетапний перехід до збалансованого розвитку рекреаційних територій залежно від наявного ресурсного рекреаційного потенціалу, сце-

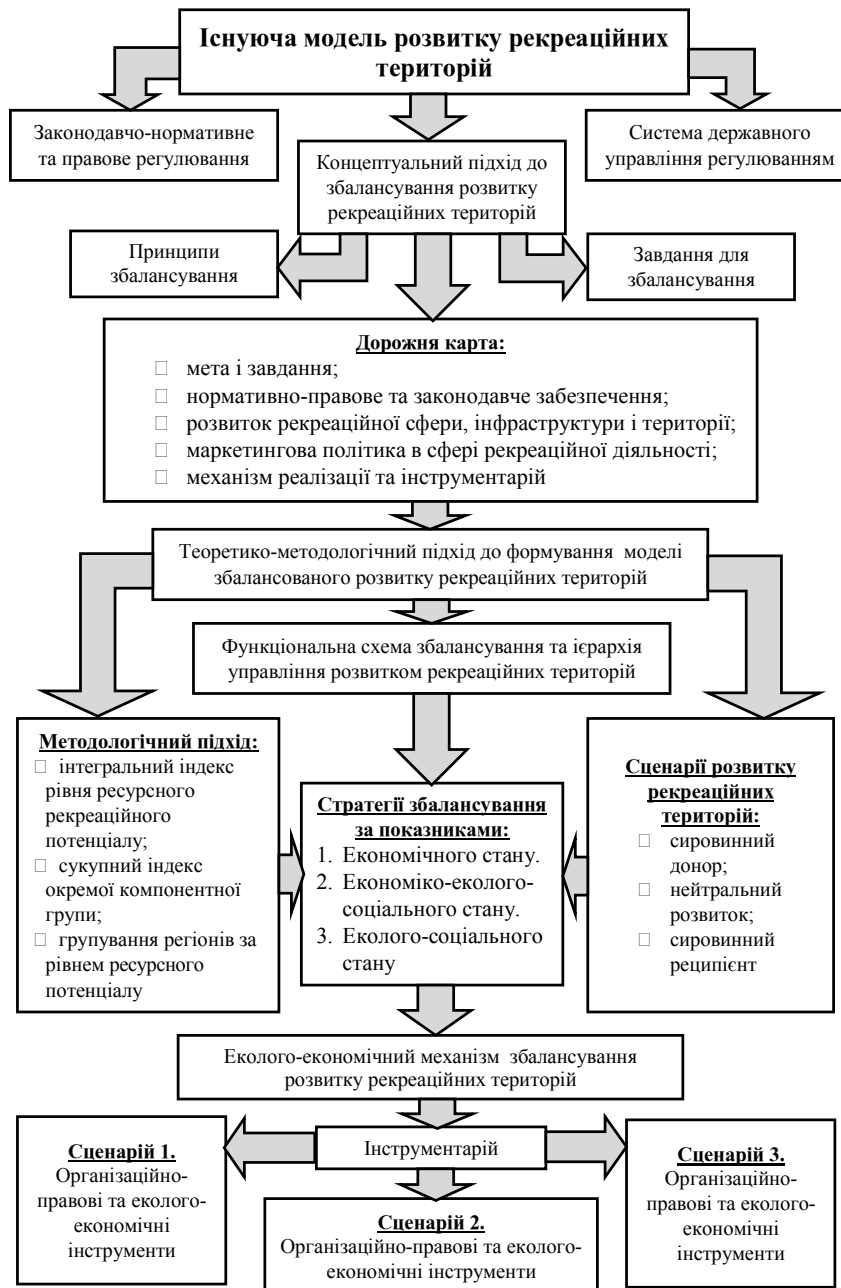

Рис. 3. Модель переходу до збалансованого розвитку рекреаційних територій

Джерело: авторська розробка.

наріїв розвитку та стратегічних підходів до збалансування на основі складових еколого-економічного механізму (рис. 3).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Таким чином, за результатами ранжирування і групування регіонів України за рівнем ресурсного потенціалу рекреаційних територій запропоновано три сценарії їх розвитку: території як сировинний донор; нейтральні території; території як сировинний реципієнт. Для кожного сценарію розвитку рекреаційних територій і забезпечення рекреаційних послуг для населення розроблено стратегію збалансування за відповідною підсистемою загальної рекреаційної системи. Зважаючи на вітчизняну специфіку функціонування туристично-рекреаційного ком-

плексу, актуальним є розроблення адаптованої до особливостей національного ринку методики аналізу курортно-рекреаційної галузі. При цьому забезпечення розвитку курортно-рекреаційної галузі на національному рівні має ґрунтуватися на результатах комплексного, стратегічного аналізу на підставі обґрунтованої методологічної бази. Враховуючи значну диференціацію рекреаційних територій за показниками інфраструктурного забезпечення та використання основних туристичних ресурсів, такі заходи слід реалізовувати з урахуванням особливостей, стану, умов функціонування та перспектив розвитку сфери за регіонами України.

Література:

1. Букреев И.А. Роль рекреационного потенциала региона в конкурентоспособности рекреационно-тури-

- стической отрасли // Экономический анализ. — 2013. — Вип. 14 (1). — С. 31—37.
2. Будзович Г.В. Екологічна економіка рекреаційно-землекористування у сфері природокористування // Актуальні проблеми економіки. — 2014. — № 9. — С. 279—286.
 3. Буркинський Б.В., Мартієнко А.І., Хумарова Н.І. Інституціональні засади вдосконалення відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси в Україні // Економіка України. — 2017. — № 2. — С. 61—73.
 4. Неівестна В.С. Формування стійкого функціонування підприємств рекреаційного комплексу на основі комплексного методичного підходу // Проблеми системного підходу в економіці. — 2015. — Вип. 52. — С. 60—68.
 5. Ванієва А. Методичні засади оцінки туристично-рекреаційних ресурсів та їх впливу на конкурентоспроможність туристичних продуктів та послуг // Бізнес-навігатор. — 2013. — № 2. — С. 277—281.
 6. Brown R.G. Statistical forecasting for inventory control, 1959 New York: McGraw-Hill, 1959. — 232 p.
 7. Holt C.C. Forecasting Seasonals and Trends by Exponentially Weighted Moving Averages. ONR Memorandum, 1957. Vol. 52, Carnegie Institute of Technology, Pittsburgh.
 8. Безуглий І.В. Імперативи розробки стратегії еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичних систем // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2014. — № 3. — С. 84—90.
 9. Каджаметова Т.Н. Вдосконалення стратегічного управління та розвитку рекреаційного потенціалу регіону [Електронний ресурс]. Ефективна економіка. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 22.01.2017).
 10. Башта О.І. Інноваційний розвиток рекреаційної системи регіону на засадах стратегії його соціально-економічного розвитку // Формування ринкових відносин в Україні. — 2011. — № 10. — С. 186—189.
 11. Іванов А.М. Шляхи оптимізації планування економіко-екологічного розвитку рекреаційних територій // Економічний простір. — 2013. — № 70. — С. 275—283.
 12. Шевченко Г.М. Теоретико-методичні підходи до проведення прогностичної оцінки зрівноваженого розвитку рекреації в Україні // Проблеми економіки. — 2017. — № 1. — С. 139—145.
 13. Солодовник Ю.О. Проблематика прогнозування у сфері рекреаційної діяльності на сучасному етапі розвитку // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2013. — № 2. — С. 77—79.
 14. Ільїна М.В. Прогнозні моделі розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. — 2014. — Вип. 5 (4). — С. 220—224.
 15. Цьохла С.Ю. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток регіональних ринків курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення): [монографія]. — Сімферополь: Таврія, 2008. — 352 с.
- recreational and tourist industry", Economic analysis, vol. 14 (1), pp. 31—37.
2. Budzovich, H.V. (2014). "Ecological economy of recreational land use in the sphere of nature management". Actual problems of economics. 2014. vol. 9. pp. 279—286.
 3. Burkynskiy, B.V. Martiienko, A.I. and Khumarova, N.I. (2017), "Institutional Principles of Improving Property Relationships on Recreational-Tourist Resources in Ukraine", Economy of Ukraine, vol. 2, pp. 61—73.
 4. Neizvestna, V.S. (2015), "Formation of Sustainable Operation of Enterprises of the Recreational Complex on the Basis of a Comprehensive Methodical Approach", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, no. 52, pp. 60—68.
 5. Vaniiieva, A. (2013), "Methodical principles of estimation of tourist and recreational resources and their influence on the competitiveness of tourism products and services", Biznes-navihator, vol. 2, pp. 277—281.
 6. Brown, R.G. (1959), Statistical forecasting for inventory control, McGraw-Hill, New York, USA.
 7. Holt, C.C. (1957), Forecasting Seasonals and Trends by Exponentially Weighted Moving Averages. ONR Memorandum, vol. 52, Carnegie Institute of Technology, Pittsburgh, USA.
 8. Bezuhyly, I.V. (2014), "The imperatives of developing a strategy for ecological and economic development of recreational and tourist systems", Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu, vol. 3, pp. 84—90.
 9. Kadzhametova, T.N. (2013), "Improvement of strategic management and development of recreational potential of the region", Efektyvna ekonomika. [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nauka.com.ua> (Accessed 22. January 2017).
 10. Bashta, O.I. (2011), "Innovative development of the recreational system of the region based on the strategy of its socio-economic development", Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, vol. 10, pp. 186—189.
 11. Ivanov, A.M. (2013), "Ways of optimization of planning of economic-ecological development of recreational territories", Ekonomichniy prostir, vol. 70, pp. 275—283.
 12. Shevchenko, H.M. (2017), "Theoretical and methodical approaches to the prognostic estimation of the balanced development of recreation in Ukraine", The problems of economy, vol. 1, pp. 139—145.
 13. Solodovnyk, Yu.O. (2013), "Problem of forecasting in the field of recreational activity at the present stage of development", Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu, vol. 2, pp. 77—79.
 14. Iliina, M.V. (2014), "Forecast models of development of tourist-recreational sphere of regions of Ukraine", Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, Ser.: Ekonomichni nauky. no. 5 (4). pp. 220—224.
 15. Tsokhla, S.Yu. (2008), Transformatsiia rekreatsiinoi diialnosti ta rozvytok rehionalnykh rynkiv kurortno-rekreatsiinykh posluh (metodolohiia, analiz i shliakhy vdoskonalennia), "Transformation of recreational activity and development of regional markets of resort and recreational services (methodology, analysis and ways of improvement)", Tavriia, Simferopol, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 28.09.2018 р.

References:

1. Bukreev, I.A. (2013). "Role of the recreational potential of the region in the competitiveness of the